

Marginalnost v stiku s centrom

MILJANA VEGNUTI

POVZETEK

Proučevanje pojavov, oblik in vzvodov marginalnosti prebivalstva je v sicer mladi zgodovini družboslovnega raziskovanja ena najstarejših tem, ki slovi tudi po metodološki inovaciji - kvalitativnem, terenskem raziskovanju, katerega komponente so zgradili v čikaški šoli (Anderson, Thomas, Znaniecki). Povdarjanje analitične indukcije in opazovanja z udeležbo marginalnih skupin prebivalstva implicitno pripoveduje o skrivnostnostih marginale.

Tej študiji so botrovale predpostavke o specifičnih lastnostih družbene organizacije, ki preko svojih vedno močnejših aparatov za vzdrževanje te organizacije, budno spremlja ekstremne socialne pojave. 'Nadzor' nad socialno nižjimi sloji je po pravilu mnogo bolj učinkovit, kot nad višjimi. Preko takega teoretičnega koncepta je mogoče pojav marginalnosti prebivalstva demistificirati do te mere, da je metodološki pristop do vzvodov marginalnosti mogoče graditi na relativno dostopnih podatkih o ljudeh, ki so jih kot uporabnike socialne pomoči registrirale inštitucije. Dve tretjini uporabnikov socialnih pomoči namreč na centre za socialno delo ne prihaja prostovoljno. V tej študiji je na nivoju dedukcije opravljen poskus generiranja socialnih problemov v oblike, ki jim lahko rečemo, najhujše - kumulativne in različne marginalnosti. Na podlagi anonimne baze podatkov o povodih obravnave strank na centrih za socialno delo smo s pomočjo faktorske analize izpeljali nekaj ontogenetičnih modelov marginalnosti. Med problemi, ki najpogosteje vodijo v marginalnost so ogroženo materialno stanje, konflikti, ki jih trpijo otroci ob razvezi staršev, zapuščenost otrok, prekrški in kazniva dejanja.

ABSTRACT

MARGINALITY IN CONTACT WITH THE CENTRE

Although the history of the social explorations is still young, the study of phenomena, forms and thresholds of marginality is one of its the oldest objects which is also famous for the metodological invention (qualitative, participatory research approach, funded by Chicago school : Anderson, Thomas, Znaniecki). The emphasis of analitical induction and participant observation on the field of marginal groups indirectly testify about margin's mistery.

The assumptions used in this study lie on specificity of social organizations generally which have established some efficient apparatus for own maintenance, so they watch vigilantly on social extremes. The 'inspection' on lower social classes is normally more effective than on higher ones. Applying this concept demystifies the phenomenon of marginality, so the methodological approach can be founded on relative accessible data about people, which were registered by these institutions. Two thirds of social-aid consumers are not coming to social services by their own will. In the study an attempt of deriving social problems in the worst variant - the cumulative marginality - was made, on the ground of deduction. Using anonymous bank of data about social-service clients and factorial desing analysis were made some ontogenetical models of marginality. The most frequent problems leading into marginality are: material insufficiency, conflicts that suffer children because of divorced parents, children abandonment, infringements and penal acts.

1. UVOD

Ena bolj sistematičnih teorij o pojavu marginalizacije temelji na spoznanju, da večina ljudi preživi določene situacije, ki zelo pogosto povzročajo trganje vezi med njimi in družbenim okoljem in ga med drugim seveda lahko porinejo na njen rob. Take situacije so:

- izključitev iz delovnega življenja, npr. nezaposlenost,
- izključitev iz potrošniške družbe, npr. revščina,
- izključitev iz družbe 'normalnih', npr. osamljenost,
- izključitev iz mehanizma legitimite oblasti in kulture, npr. kulturna, kriminalizirana ali politična marginalizacija.¹

Vendarle je marginalnost relativna. V igri sta vedno dva: družbeno in individualno. Ni nujno, da se bo posameznik, ki bo na nek način 'izključen', res znašel na robu družbe.

Večina ljudi namreč deluje vsaj v nekem oziru marginalno do nečesa s tem, da so morda nezaposleni, da večinoma nimajo politične moči, da se znajdejo v finančnih težavah, da se razvežejo iz zakonske zveze, da na primer živijo v izoliranih geografskih področjih itd. Izmed teh oblik marginalizacije postanejo najtežje kumulativne inačice, za katere je značilna poteza nemoči in padanja. O teh bo tekla beseda.

Pričujoča analiza se bo mimo teoretičnih opredelitev o tem, kaj, kdo in kje, ukvarjala z vsebino marginalnosti, to je s preskusom modeliranj samo socialnih problemov, s katerimi je izražena osebna stiska v pojavih, ki procesirajo marginalnost. Vir pomislekov je predvsem v pristopu do fenomena marginalnosti, ki smo ga skozi institucionalni pogled nekoliko 'demistificirali'. Podlaga za ta drzen poseg je v hipotezi, ki je ne bomo preverjali, da je marginalno tisto, kar bolj vidimo, izstopa prav zaradi svoje redkosti in moti. Sposobnost ekstremov, da tako senzibilizirajo okolico, je njihova lastnost in morda celo prednost. Verjetno ena najpomembnejših značilnosti, ki se kaže v vsebini socialne dejavnosti, je prav alarmna pozicija okolice do nekega problema, oziroma natančneje, do njegovega nosilca. Nasplošno so socialne obravnave strank-nosilcev problemov na centrih za socialno delo sprožene s tujo pobudo. Lasten interes za obravnavo imajo stranke praviloma samo, kadar gre za razreševanje njihove materialne situacije. Drugače je s problemi psihosocialnega, deliktnega in konfliktnega značaja, ki jih praviloma ne zaznavajo nosilci sami, ampak druge

¹ Povzeto po E.SGROJ, Socialna politika, 3-4, 1988, str.54

osebe in institucije. Potem ko je nosilec problema vključen v socialno obravnavo, se včasih zdi, da je vsaka njegova poteza usodnejša od prejšnje. Dogodki, ki v običajnem mišljenju niso nič abnormalnega: na primer, da nekdo pol leta išče službo, da jo dvakrat v enem letu zamenja, da zanosi, da se žena z možem spre zaradi ljubosumja, da nekdo najde uro in je ne vrne, so za obravnavanega občana in kompetentno institucijo dogodki s popolnoma drugo težo in obema pripomorejo k dramatizaciji situacije. Obravnavani državljani se nikoli ne brani pred beleženjem svojih izjav, ker meni, da mu bo šele to koristilo, saj so ga vzeli resno. V zameno za prikaz poslabševanja svojega življenjskega položaja pričakuje podporo institucije.² Oblike simbioze med nosilcem problema in institucijo so očitne, zato gradimo na predpostavki, da je pristop do fenomena marginalnosti lahek, brez čara skrivnostnosti.

Na deduktivnem nivoju opazovanja, ko smo povode obravnav osebili, kot teoretične konstrukte - socialne probleme, lahko opazujemo značilnosti samega procesa marginalizacije. Proces marginalizacije je v praktičnem pomenu besede osebna pot navzdol.

Teoretično izhodišče te analize je

- da je pojem marginalizacije ljudi in skupin relativen in ker je relativen, je večina ljudi kdaj pa kdaj v življenju na pragu marginalnosti;
- da je proces, ki vodi v 'nepovratno' marginalnost, sestavljen iz kumulativnih problemov, težav ali stisk;
- da so nekatere težave, zlasti materialne, dobredno pravi vzvodi za preskok čez 'rob'; da imajo osebne težave lastnost, da se kopičijo;
- in da je prava marginalnost mnogo bolj javna kot zasebna stvar. Inštitucije sistema so netolerantne do deviantnosti.

2. METODOLOGIJA

Do začetka proučevanja marginalnih skupin prebivalstva pelje več poti, kar je, prvič, posledica različno 'strogih' kriterijev za opredelitev marginalnosti in, drugič, posledica različnih empiričnih pristopov do tega prebivalstva.

Eden od možnih in tudi največkrat preizkušenih konceptov marginalizacije temelji na spoznanju, da marginalno prebivalstvo prepoznamo kot socialno segregacijo, ki se od običajnega prebivalstva loči tudi fizično kot urbana segregacija, ker živi v strogo ločenih predelih mesta. Nekoliko modificirana inačica tega koncepta velja tudi za tiste marginalce, ki živijo vsepovsod in nikjer. Nasprotno od tistih, ki so dejansko na obrobju mest, so le ti brezdomci vedno v centrih dogajanj, na prometnih ulicah ob trgovskih centrih, na železniških postajah, ob hotelih itd.

Med empiričnimi pristopi do marginalnega prebivalstva so najbolj znane terenske študije. Eden začetnikov t.i. kvalitativne metodologije, ki jo je zelo plodno razvijala čikaška šola, je Nels Anderson s svojim proučevanjem brezdomcev. Anderson je verjetno prvi uporabil metodo opazovanja z udeležbo. Brezdomce kot subkulturo v prebivalstvu ameriškega Chichaga je klasificiral v pet skupin: 1. sezonski delavci, 2. selitveni delavci (hobo), 3. selitveni nedelavci, potepuhi (tramp), 4. neselitveni občasni delavci (home guard), 5. klateži, delomrzneži (the bum). Važni ugotovitvi njegovih proučevanj sta, da problem

2 Citirano iz deskriptivne analize spisov, ki je del naloge Priprava strokovnih podlag za oblikovanje standardov in normativov ter konceptov dela centrov za socialno delo, M. Vegnuti, 1988, ciklostirano

brezdomcev ne more biti rešen na lokalni ravni pač pa na nacionalni in da je problem brezdomstva del veliko širšega problema industrije in njen spremljajoči produkt.³

Terenski pristop do marginalnih in konkretno imigrantskih skupin prebivalstva je bil nekajkrat uporabljen tudi pri nas; na ta način so nastajale pomembne antropološko in sociološko utemeljene raziskave Silve Mežnarič in Živke Černivec.

Terensko, oziroma konkretno - vzorčno ali še bolj pogosto 'sondažno' raziskovanje marginalnih skupin prebivalstva nastaja v iniciativi in interesu raziskovalcev in zato predpostavlja neko svojevrstno interakcijo med raziskovalcem in proučevano populacijo, ki je odrinjena, na lepem pa je njena beda v središču pozornosti. Tako raziskovanje zbuja upanje v pomoč, ki navadno ne pride.

Poleg induktivnega obstaja tudi deduktivni pristop do spoznavanja karakteristik marginalnosti. Ta način raziskovanja ima prednost v posploševanjih in deduktivnih sklepanjih na nivoju populacije, zaradi stroškov raziskav pa je največkrat pomanjkljiv v variabilnosti podatkov.

Predpostavko o pojmu marginalnosti smo v tej analizi prilagodili prvič ciljem naloge, katere predmet je socialno stanje tiste skupine prebivalstva v ljubljanskih občinah, ki je potrebovala pomoč centrov za socialno delo, in drugič družbenoekonomskim razmeram, v katerih je klasični koncept marginalnosti v splošnem nerelevanten. Razen nekaj manjših zaselkov, ki le s posredovanjem velike domišljije spominjajo na urbano segregacijo predvsem ameriških velemest, samskih domov, ki niso prostorsko segregirani, pač pa vrednostno in socialno, in približno 150 klošarjev, pri nas (še) ni klasičnega marginalnega prebivalstva. Fizična prerazporeditev 'zdravega' (?) mestnega jedra in prebivalstva, ki se kakorkoli ne more s svojimi sredstvi preživljati, tako da se naposled že na zunaj loči od ostale družbe, je najbrž proces, ki mora nekaj časa trajati (čeprav se marsikomu zgodi čez noč, da npr. ostane brez službe). Seveda pa glede na nekatere splošne podatke lahko sklepamo, da se je proces marginalizacije neizbežno že začel.

a. Populacija

V populacijo smo šteli osebe, ki so bile obravnavane zaradi različnih problemov v štirih ljubljanskih centrih za socialno delo. Zanimivo pri tem je, da je bil šele vsak tretji nosilec problema obravnavan po lastni iniciativi. Večino obravnav za stranke vodijo centri za socialno delo po svoji zakonsko predpisani dolžnosti in potekajo posredno na pobudo druge inštitucije, ki je problem zaznala. Med temi inštitucijami je najpogostejši pobudnik obravnav sodišče, pa tudi sosedstvo, šola in zdravstvo. Seveda pa tudi vrsta problema v pomembni meri vpliva na izvor pobude, tako probleme materialne ogroženosti pogosteje izražajo stranke same, probleme konfliktov in deliktov pa inštitucije. Vrsta socialne pomoči, ki jo stranka dobi, je pogojena z vrsto izraženega problema, vendar je presenetljivo, da od vseh materialnih pomoči, ki jih centri za socialno delo dajejo, 40 odstotkov le-te podelijo osebam, ki neposredno niso priglasile problema ogroženo materialno stanje.

V obravnavi je bilo skupaj 6192 enot/družin, za katere je bilo izvršenih 34.305 socialnih obravnav.

Stranke centrov za socialno delo predstavljajo 6.6% prebivalstva v poprečju, pri čemer zelo odstopa navzgor CSD Ljubljana Center s 13% zajetega prebivalstva. Samo 17

³ Povzeto po delu Adama Franka "Kritika kvantitativne metodologije v sociološkem raziskovanju in prispevki h kvantitativnem raziskovanju", str. 170-171

odstotkov strank je druge narodnosti kot je slovenska, proporcionalno pa je med strankami nekoliko več moških kot žensk.

b. Podatki

Vir podatkov predstavlja eksperimentalna računalniška baza podatkov za Informacijski sistem socialnega varstva.

Šifrant podatkov omogoča 57 različnih povodov obravnave. Šifrant je tip kombinirane klasifikacije problemov po vsebini, starosti nosilca, položaju v družini, kategoriji storitve itd., pri čemer so povodi zmes statusnih splošnih podatkov in neke problematike, ki je v teh okoliščinah nastopila.

Metodološko tu izkoriščam predpostavko, ki je botrovala tudi zasnovi vnosa podatkov v bazo Informacijskega sistema, da je povod, ki ga nekdo od članov družine na centru za socialno delo izrazi, povod cele družine. Tak transfer podatkov je seveda utemeljen, če gre npr. za ogroženo materialno stanje, ki ni samo problem tistega člana družine, ki je bil po tem problemu obravnavan, pač pa zadeva vso družino. Analogno je tudi alkoholizem družinskega člana problem, ki zadeva celo družino. Šibka točka takega prikazovanja podatkov pa so relacije med osebami v družini, ker smo s tem izgubili podatek, ne samo o tem, kdo je tisti, ki ogroža družino zaradi alkoholizma; če je sploh ta oseba bila obravnavana neposredno ali samo posredno. Izgubili smo tudi informacijo o verjetni možnosti, da so dva ali vsi obravnavani člani obravnavani zaradi lastnega zlorabljanja alkohola.

V duhu omenjene prepostavke smo nanovo zgradili datoteko povodov obravnave, v katero smo 'pripeli' prav vse povode, ki so se v letu 1990 dogodili eni enoti - družini. Opazovane enote so bile v enem letu obravnavane zaradi različnih problemov in tudi po vrsti problemov različno pogosto.

Datoteka povodov je osnovna baza podatkov za analizo problemov strank CSD,⁴ pri kateri nas zanima:

- 1-obseg problemov po vrsti - v celoti registriranih problemov glede na obseg strank, ki jih zadevajo;
- 2-intenzivnost problemov strank, katere pokazatelj je število obravnave za posamezen problem;
- 3-kopičenje raznovrstnih problemov po družinah;
- 4-najpogostejši vzorci kombinacij nakopičenih problemov;
- 5-lastnosti problemov in okoliščin.

c. Metoda in tehnika

Uporabljene statistične metode so mere centralnih vrednosti, Pearson korelacije in faktorska analiza.

Statistična obdelava je potekala v programu SPSS.

2. TERMINOLOGIJA

Evidenčna številka družine je družina ali posameznik. V tej fazi nismo razmejevali problemov družin od problemov posameznikov, ker je definicija posameznika nerelevantna za kontekst same obravnave problemov.

Povod je variabla, ki ima po šifrantu 57 modalitet (povodov). Klasifikacija je razvidna iz tabele 1.

⁴ Centri za socialno delo

Problem je ime za sklop variabel, ki so nastale vzajemno po združevanju logično istovrstnih skupin povodov in po izidu korelacijske matrike med povodi. Variable problem so vsebinsko pojasnjene v nadaljnjem tekstu.

3. PROBLEMATIKA OBRAVNAVANIH DRUŽIN

3.a. Število obravnavanih družin na posamezne povode obravnave

V štirih centrih za socialno delo so v Ljubljani v letu 1990 obravnavali 6192 družin, ki so imele povprečno več kot en povod (1.2) iz tega zelo širokega spektra povodov. Za vsak različen povod sta bili potrebni povprečno dve obravnavi. Daleč največ družin je imelo težave z materialnim stanjem, nekoliko večja skupina družin, ki sledi, je bila kategorija staršev izvenzakonskih otrok - kot povod sam po sebi - verjetno glede na specifične težave, ki pri tem nastajajo. Naslednja večja dva sklopa povodov sta razvezani starši in starši v razveznem postopku in sicer v obeh fazah, ko se kot družina šele razvezujejo in ko so že razvezani. Večja skupina družin je imela še povod storjeno kaznivo dejanje in nekoliko manjša še drug bolj ekstenzivni povod pojavov, ki spremljajo staranje. Za večino drugih povodov iz baze Informacijskega sistema lahko mirno rečemo, da so po kvantiteti šibkejši. To pa pomeni tako variabilnost podatkov, od katere je težko pričakovati nek spontan sklep o morebitnih skupnih črtah posamičnih povodov. Seveda sama kvantiteta pri teži posameznih povodov ne pomeni nič.

Kategorija povodov 'trpinčen otrok' je eden številčno šibkejših povodov (34 družin), pri čemer pa seveda vemo, da bi bil tudi en sam že mnogo preveč.

Tabela 1: Vrste povodov socialnih obravnave po številu referenčnih enot in številu obravnave

POVOD OBRAVNAVE	št. enot	št. obrav	št. enot	% obravnavanih enot
težave staršev				
ko družina živi skupaj	146	227		
starši v razveznem postopku	279	670		
razvezani starši	757	1261		
staršev izvenzak. otrok	900	1444		
težave partnerjev			2082	18.8 družina
ko družina živi skupaj	150	285		
starši v razveznem postopku	417	955		
razvezani starši	98	180		
starši izvenzak. otrok	93	162		
			758	6.8 partnerji
brez obeh staršev	29	42		
zapuščeni	17	27		
starši v tujini	9	11		
ne izp. rod. pravic - drugi razlogi	305	466		
odvzete rod. pravice	6	11		
zanemarjanje rod. dolžnosti	179	303		
smrt enega od staršev	8	11		
			553	5.0 otroci brez staršev

DRUŽBOSLOVJE

POVOD OBRAVNAVE	št. enot	št. obrav	št. enot	% obravnavanih enot
šolske težave	232	448		
težave v družini - vedenje	201	482		
težave v okolju	47	75		
razlike v kulturi	20	49		
težave pri zaposlitvi	62	121		
zloraba alkohola ali mamil	13	37		
problemi identitete	40	103		
psihosomatske težave	6	16		
kron. bolezen in zdravljenje	4	5		
trpinčen otrok	42	88		
beganje	65	131		
storjeni prekršek	83	108		
storjeno kaznivo dejanje brez indikacij za obr.	677	1003		
			1540	13.9 odraščanje
otrok - motenost v razvoju	207	295		
			207	1.9 otrok - razvoj
otrok - invalidnost	102	123		
			102	0.9 otrok - invalid
alkohol - medsebojni odnosi	232	375		
alkohol - delovna zmožnost	114	186		
osebnostne težave	128	197		
telesno/kronično bolna oseba pojavi, ki spremljajo staranje brez družinskega varstva	574	648		
težave v okolju	51	73		
brezdomstvo in klatenje	76	119		
težave - zaporna kazen	29	38		
storjeni prekršek	126	147		
storjeno kaznivo dejanje	1	1		
			1746	15.7 psih-soc-odrasli
odrasli - invalid	373	440		
			373	3.4 odrasli - invalid
materialno ogrožena družina	1502	1998		
			1502	13.5 mater. tež družina
materialno ogrožen posameznik nerešeno st. vp. posameznika	1166	1336		
	66	90		
			1232	11.1 mater. tež - posameznik
medsebojni odnosi partnerjev	44	77		
odnosi partnerjev v razv. posto.	12	18		
trpinčna žena	27	49		
sprememba statusnega vp.	243	388		
spregled zadržka za zak. zvezo	8	14		
vloga za posvojitev otroka	205	402		
brez spec. kategorije	389	487		
priznanje očetovstva	62	108		
izpodbijanje očetovstva	1	1		
			991	8.9 drugi povodi
	11086	16904		100

Druga značilnost razpredelnice različnih povodov po številu družin in številu obravnave je razlika, ki je očitna med nekaterimi povodi, ki so zahtevali več obravnave kot drugi, kar vodi k zaključku, da so ti povodi proceduralno zahtevnejši. Med te sodijo povodi v zvezi z razvezo, težave v družini s posledicami vedenja pri otroku, šolske težave, problemi identitete.

3. b Rekonstrukcija povodov v probleme

Prenos različnih povodov obravnave vsake posamezne osebe na enoto opazovanja - družino (alias EŠD) skozi vse leto 1990 predpostavlja, da vse, kar se kateremukoli članu družine zgodi kot povod obravnave, končno zadeva družino.

Na ta način smo lahko prišli do kumulativne številke povodov obravnave v enem letu, v nadaljnji analizi pa do določanja problemov. Kot vemo iz drugih analiz Informacijskega sistema, so bile nekatere družine obravnavane v enem letu tudi štiridesetkrat.

Pri pregledu teh podatkov je nastala domneva, da se nekateri različni povodi enostavno med seboj povezujejo bolj kot drugi in celo da nekateri povodi kar 'vlečejo nase' še druge.

Glede na t.i. razosebljanje povodov - s tem ko smo jih prenesli na enoto družino - so v specifikaciji povodov postale odvečne statusna, starostna in druge kategorizacije povodov.

Pred konkretnim posegom v lestvico povodov smo naredili korelacijsko matriko 55 krat 55, vse povode smo korelirali z vsemi povodi.

Družinske zadeve, posebej zaradi razveznih postopkov, storjeno kaznivo dejanje, materialno stanje, šolske težave, težave v družini s posledicami vedenja pri otroku so povodi, ki se najpogosteje pojavljajo v kombinacijah z večino drugih povodov.

Visoka korelacija z drugimi, ali povedano drugače, lastnost nekega povoda, da kopiči nase še druge povode, je prvi kriterij za oblikovanje novih variabel, problemov.

Nasprotno pa obstajajo nekateri drugi povodi, ki se z določenimi drugimi niso nikoli povezovali. Tak povod je 'težave pri zaposlitvi', ki se nikoli ne pojavi v kombinaciji s povodom 'težave partnerjev, ko družina živi skupaj', 'otroci, rojeni izven zakonske zveze', 'trpinčenje otroka' in 'trpinčenje ženske'.

Povod 'težave partnerjev, otroci rojeni izven zakonske zveze' niso bili nikoli obravnavani še zaradi povodov 'težave v okolju', 'problemi identitete', 's težavami v okolju', 'z osebnostnimi težavami'.

Drugi kriterij, ki ga je bilo treba upoštevati pri formiranju novih variabel, je bil številčni obseg povoda obravnave, in sicer samo tedaj, ko je bilo mogoče nekatere skupine povodov smiselno združevati. Ena takih novih variabel je variabla 'razno', ki je nastala kot vsota povodov 'brez indikacij za obravnavo' in 'brez specifične kategorije'. Podobno je variabla 'administrativne zadeve' nastala iz povodov 'sprememba statusnega vprašanja', 'spregled zadržka pri sklenitvi zakonske zveze', 'vloga za posvojitev otroka', 'priznanje očetovstva' in 'izpodbijanje očetovstva'.

Po izdelavi predhodne korelacijske matrike 55 povodov je bilo očitno in utemeljeno pričakovati, da gre za pojav kopičenja problemov, in sicer nekaterih bolj kot drugih, vendar je ta pojav tako heterogen, da ga v tej stopnji priprave podatkov ni bilo mogoče smiselno interpretirati.

Poskusna faktorska analiza, ko smo že združili nekaj povodov v dve kategoriji, to sta bili variabli 'razno' in 'administrativne zadeve', je pokazala še vedno ogromno nepreglednost. Potrebovali bi namreč kar 17 faktorjev, da bi pojasnili približno 60 odstotkov pojava skupnih tendenc.

V nadaljno obdelavo je šlo naslednjih 18 spremenljivk:

- relotr1 - odnosi staršev in otrok
- relotr2 - odnosi staršev in otrok ob razvezi ali razvezanih staršev
- relotr3 - odnosi staršev in izvenzakonskih otrok
- relpart1 - odnosi partnerjev
- relpart2 - odnosi razvezanih partnerjev ali ob razvezi
- relpart3 - odnosi partnerjev in izvenzakonskih otrok
- zapuscen - otrok brez enega ali obeh staršev, zapušččen
- alkdroga - alkohol, mamila
- kultok - kultura, okolje, identiteta
- bolinval - bolezen, invalidnost, moten razvoj
- trpinčen - trpinčenje otroka, ženske
- matstan - ogroženo materialno stanje
- delikt - storjeni prekršek, kaznivo dejanje, po kazni
- admzad - sprememba statusnih vprašanj, administrativne zadeve
- razno - nespecifične kategorije
- soltez - šolske težave
- posledic - posledice težav v družini na vedenje otroka
- zaposl - težave pri zaposlitvi

1- Prva dokaj pomembna ugotovitev, ki izhaja iz podatkov na nove spremenljivke, katerih prednost je v tem, da jih je manj, je v tem, da ima po združevanju posameznih modalitet povodov v problem kar 80% enot samo po enega od možnih 18 problemov.

Dvajset odstotkov družin pa povprečno 2.5 različna problema.

2 -Prav tako zanimivo je tudi, da je ta več-problemsko obremenjena skupina, ki predstavlja zgolj eno petino vseh družin, bila deležna samo za malenkost manj obravnav (16.349) kot petkrat večja skupina s samo enim problemom (17.965).

3 -Značilno se kažejo tudi razlike med problemi, ki se pojavljajo kot samostojni problemi in problemi, ki se radi povezujejo z drugimi.

Problemi, ki se 'pripenjajo' na druge, in bi jim lahko rekli 'okoliščine' so:

- relpart1 - odnosi partnerjev
- relotr1 - odnosi staršev in otrok
- alkdroga - alkohol, mamila
- soltez - šolske težave
- posledic - posledice težav v družini na vedenje otroka
- kultok - kultura, okolje, identiteta
- trpinčen - trpinčenje otroka, ženske
- zaposl - težave pri zaposlitvi

Razlog za tako razvrstitev je zelo velika udeležba teh problemov pri družinah, ki so bile obravnavane v enem letu zaradi več različnih težav.

Samostojno, torej brez povezave z drugimi, največkrat nastopajo:

- relotr2 - odnosi staršev in otrok ob razvezi ali razvezanih
- relotr3 - odnosi staršev in izvenzakonskih otrok
- bolinval - bolezen, invalidnost, razvoj
- matstan - materialno stanje
- delikt - storjeni prekršek, kaznivo dejanje, po kazni
- admzad - administrativne zadeve.

To skupino lahko poimenujemo problemi.

Ostaja še vmesna skupina problemov, ki se pojavlja enakomerno pogosto kot unikaten ali multipliciran (v povezavi z drugimi) problem in bi ji po sedanji terminologiji, lahko rekli, da nastopa ali kot problem ali kot okoliščina.

Ti problemi /okoliščine so:

relotr2 - odnosi razvezanih partnerjev ali ob razvezi

relpart3 - odnosi partnerjev in izvenzakonskih otrok

zapusen - otrok brez enega ali obeh staršev, zapuščen

razno - nespecifične kategorije

4-Kako težavna je problematika nakopičenih problemov, smo omenili že posredno z globalnim prikazom razmerja števila obravnav pri samo enem problemu družine in števila obravnav, če ima družina več raznorodnih problemov.

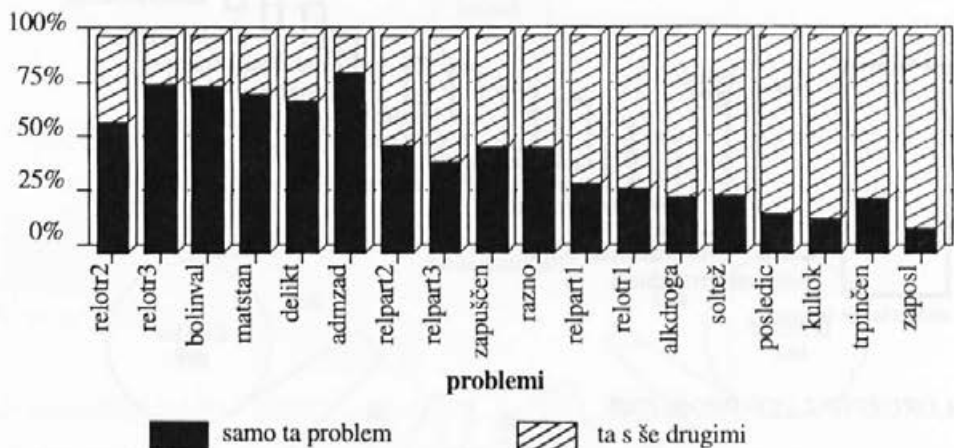
Enote, ki so imele v letu 1990 samo en problem, so bile obravnavane povprečno 2.69 krat.

Enote z več problemi pa so imele povprečno 10 (9.88) obravnav na družino, oziroma na vsak različen problem 4 (4.07) obravnave. To močno spominja na sinergistično formulo, po kateri je ena in ena več kot dva.

Med najbolj ekstenzivne probleme oziroma njihove pogoste obravnave sodijo:

šolske težave, težave v družini s posledicami vedenja pri otroku, storjena kazniva dejanja, prekrški in relacije partnerjev v razveznem postopku ali razvezanih partnerjev.

**Razmerja edinih
in sestavljenih problemov**



problem = 100%

5. DRUŽINE S SAMO ENIM PROBLEMOM

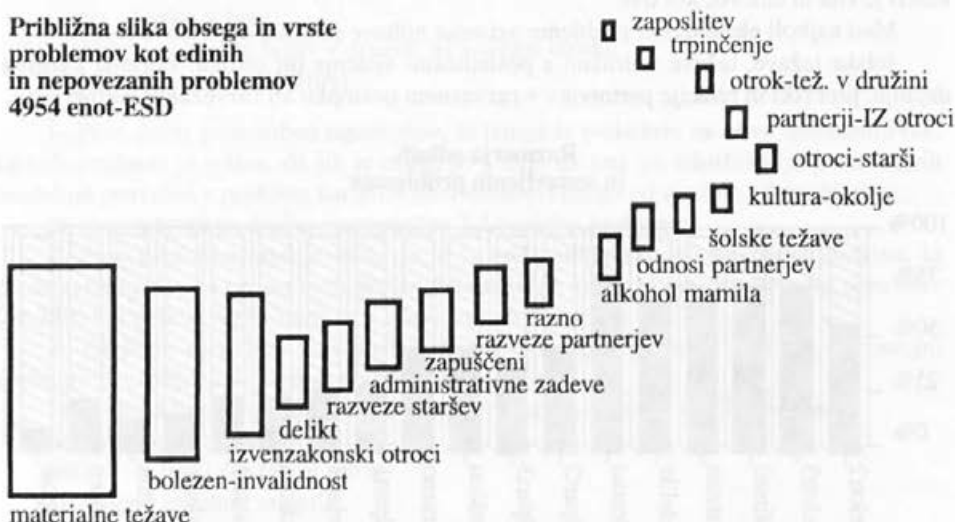
Štiri petine vseh družin, ki so bile obravnavane v letu 1990 je imelo samo en problem. Vsaka tretja družina je imela problem ogroženo materialno stanje, vsaka šesta pa bolezen, invalidnost ali razvojne motnje. Razen problemov v zvezi z izvenzakonskimi otroki in storjenimi kaznivimi dejanji, je večina drugih problemov manj pogostih.

Tisti problemi, ki so pri tej skupini bolj raritete, se v drugi skupini z multiplicirano problematiko kažejo kot najpogostejši spremljevalci drugih problemov.

Razporeditev problemov strank je nekoliko presenetljiva v globalu in pri vsaki skupini družin (en problem/več problemov) posebej. Razlage za posamezne obsege problemov so pri največjih še logično sprejemljive, če vemo, da so centri za socialno delo edine inštitucije za dodelitev materialne pomoči, da so uradni posrednik za namestitve v domovih in zavodih in za kategorizacijo otrok ter da so po zakonu mesto, kjer se dodatno rešujejo težave z razvezo zakonske zveze, stiki otrok in staršev ter podobno. Presenečenje pa predstavlja problem, ki smo ga sicer poimenovali okoliščina, alkohol in mamila. Alkoholizem, o katerem večina strokovnjakov meni, da je zelo razširjen socialni problem, v tej distribuciji problemov ne predstavlja, oziroma ne zajema niti 3 % vseh obravnavanih družin. Vendar razlog za to minimalizacijo problema tiči verjetno bolj v pomanjkljivostih inštrumentarija, tako za zajem podatka kot za samo sanacijo problema.

V strukturi prebivalstva bi družine, ki se spopadajo z alkoholizmom, predstavljale komaj 0.2 odstotka družin (skupaj 222 družin od 6192). Seveda pa se tudi na tem vzorcu alkoholizem še vedno statistično pomembno kaže kot pogost spremljevalec drugih problemov, kot okoliščina.

Približna slika obsega in vrste problemov kot edinih in nepovezanih problemov 4954 enot-ESD



4. DRUŽINE Z VEČ PROBLEMI

Dvajset odstotkov družin ima vsaj dva različna od osemnajstih možnih problemov. Na podatkih za to skupino smo izvedli faktorsko analizo, ki je najprej, še vedno zaradi velike razpršenosti podatkov, izločila sedem faktorjev, ki so pojasnili komaj 60% pojava skupnih tendenc in so bili med seboj še v visoki korelaciji.

Te faktorje bi lahko s skupnim imenovalcem predstavili kot vzvode problemov in smo jih poimenovali:

- odraščanje (delikt, posledice, šolske težave, zaposlitev, kultura, okolje, identiteta);
- razveze (relacije partnerjev in relacije staršev in otrok ob razvezi);
- izvenzakonski otroci (relacije partnerjev, otrok in staršev);
- odnosi v družini (med starši, med partnerji);

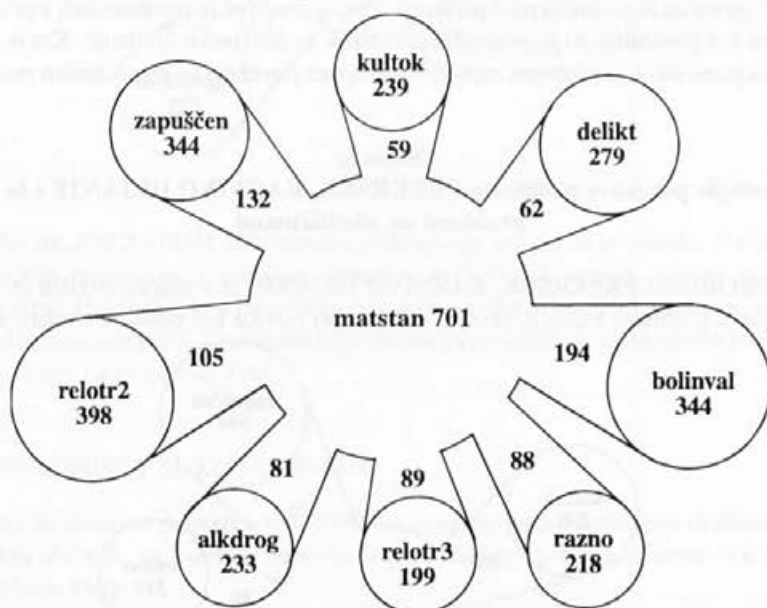
- bolezen, invalidnost (bolezen, invalidnost, razvoj);
- materialno stanje (administrativne zadeve, materialno stanje, razno);
- zapuščenost (alkohol, mamila, zapuščen, trpinčenje).

Pregled rezultatov faktorске analize je pokazal, da smo z metodo združevanja variabel po maksimalni podobnosti sicer dobili sedem faktorjev, ki zadovoljujejo še logično in konsistentno interpretacijo, da pa so ti faktorji med seboj še vedno v relativno visoki korelaciji. Ta ugotovitev gre v prid hipotezi, o lastnosti problemov, da se med seboj družijo, kopičijo, oziroma korelirajo.

V zadnji fazi je bila za jasnejšo interpretacijo potrebna poenostavitev s prehodom na kriterij jakosti zveze med problemi, ki smo jo ocenili kot še sprejemljivo za kolikor toliko jasno razlago. Izbrali smo samo tiste zveze med problemi, ki so se pri vsaj 50 družinah pokazale kot realizirane zveze med enim in drugim problemom, in ne samo to, morale so biti seveda tudi statistično pomembne. Po ponovnem prenosu v shemo korelacijskih razmerij smo jih lahko na ta način predstavili grafično, vendar v približnih razmerjih, tako da je mogoče njihovo večdimenzionalno prepletanje v neke najpogostejše kulminacije predstaviti teoretično v naslednjih štirih modelih:

Slika 1:

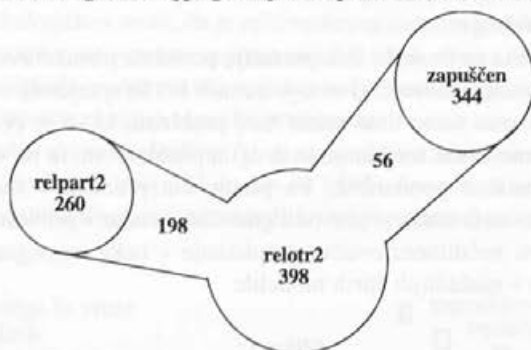
POVEZAVE problema OGROŽENO MATERIALNO STANJE z najpogostejšimi drugimi problemi/okoliščinami



A.PROBLEM OGROŽENO MATERIALNO STANJE je eden najintenzivnejših problemov obravnavanih družin in hkrati tisti, ki v večjem številu (pogoj je vsaj 50 istih zvez parov variabel, v prikazu so absolutna števila družin, ki imajo posamezne probleme, v notranjih delih 'stožcev' ali 'valjev' pa števila družin, ki imajo en in drug problem) vleče nase ostale probleme, pri čemer pa seveda niso izključene tudi indirektnе povezave med njimi.

Najpomembnejša je relacija ogroženo materialno stanje in bolezen, invalidnost, ki je realizirana več kot 50 odstotno, kar pomeni, da ima več kot vsaka druga družina, ki se spopada z boleznijo ali invalidnosti tudi problem materialne ogroženosti.

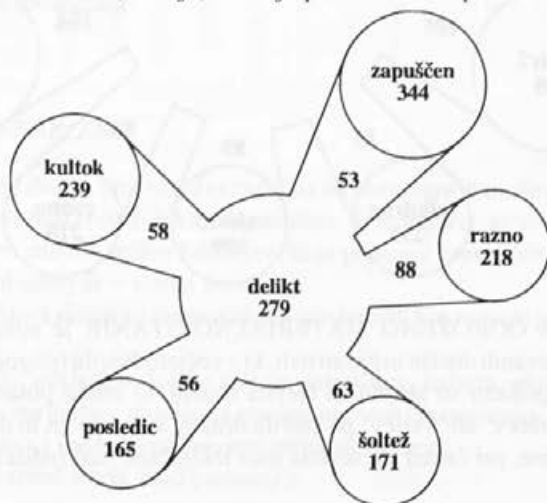
Slika 2:
POVEZAVE problema RAZVEZANIH STARŠEV ALI V POSTOPKU RAZVEZE IN OTROK z drugima najpogostejšima problemoma oz. okoliščinama



B. PROBLEM RAZVEZE, RELACIJE STARŠEV IN OTROK je v več kot tričetrtinah primerov povezan še z odnosi med partnerji. Precej značilno je povezan tudi s problemom, ki nastane kot posledica, to je prikrajšanjem otrok za družinsko življenje. Kot je razvidno iz prejšnjega modela, je problem zapuščen v pogosti povezavi še z ogroženim materialnim stanjem.

Slika 3:
Najpogostejše povezave problema PREKRŠEK, KAZNIVO DEJANJE s še drugimi problemi oz. okoliščinami

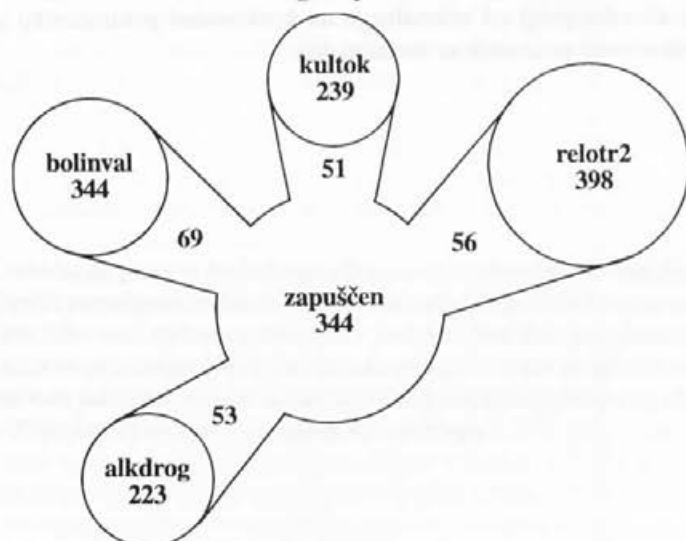
C. PROBLEM PREKRŠEK, KAZNIVO DEJANJE je v najpogostejših in značilnih korelacijah s problemi kultura, okolje, vedenje pri otroku kot posledica težav v družini,



šolske težave, nespecifičnimi kategorijami in dejstvom, da je otrok prikrajšan za normalno družinsko življenje. Pojav delikta je v tem modelu na empiričnih podatkih pojasnjen po eni strani historično oziroma konsekventno kot splet kulminirajočih okoliščin, katerih vzroki ležijo v razdrti družini.

Slika 4:

Najpogostejše povezave problema OTROK BREZ ENEGA ALI OBEH STARŠEV ALI ZAPUŠČEN z drugimi problemi oz. okoliščinami



D. PROBLEM ZAPUŠČEN oziroma prikrajšanje otroka za družinsko življenje je v najpogostejših povezavah s problemi bolezen, invalidnost, razvoj, odnosi razvezanih staršev in otrok ali staršev, ki so v postopku razveze, kulturo, okoljem, problemi identitete ter alkoholizmom in mamili. Značilnost tega vhodnega problema je spet kopičenje okoliščin, ki se navezujejo na razpad družine.

7. MARGINALNOST V STIKU S CENTROM

Centri za socialno delo so v letu 1990 obravnavali vsako štirinajsto družino v štirih ljubljanskih občinah, za katere imamo na voljo podatke: Ljubljana-Center, Vič-Rudnik, Šiška in Moste-Polje.

Po pogostosti problemov in njihovi večdimenzionalni predstavitvi je mogoče sklepati, čeprav zgolj iz kvantitativnih podatkov ni razvidno, da je problem ogroženo materialno stanje elementaren in se pojavlja direktno ali indirektno v vseh možnih kombinacijah problemov. Seveda na nivoju statističnih korelacij ni mogoče govoriti o vzročno posledičnih zvezah, in v tem nizu podatkov zato ni mogoče opazovati njihovega kronološkega dogajanja, vendar se ogroženo materialno stanje izraža kot problem, ki pelje v kulminacijo s še drugimi problemi konfliktne in deliktne narave, ne glede na to, da ga socialne službe

morda zaznajo šele sekundarno. Vlogo posrednika do problema materialne ogroženosti igrajo konflikti in delikti, ki jih največkrat registrirajo družbene inštitucije, ker so moteči za okolico. Bolezen, invalidnost in motnje v razvoju so vedno povezani z ogroženim materialnim stanjem, kar je pri strankah socialnih služb seveda tudi samo po sebi umevno, ker so po pomoč prišle prav zaradi fizične ali psihične hendikepiranosti.

Šele vsak tretji do četrti uporabnik uslug socialnih služb je iniciator svoje lastne obravnave. Ob tem je zanimivo ugotoviti, da so inštitucije kot so šola, zdravstvene patronažne službe, sodišča, tožilstva in policija zelo budne inštitucije, ki z opaženimi posebnostmi ali odstopanji od normalnega na konkretnem posamezniku zelo pogosto spodbujajo obravnave na centrih za socialno delo.

